

פתרון הבחינה

תנ"ך

קיץ תשפ"ב, 2022, שאלון: 1361
מוגש ע"י מורה לתנ"ך של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

השאלות

הנבחנים נדרשו לענות על ארבע מהשאלות 1-7 (לכל שאלה - 25 נקודות).
בכל אחת מהשאלות שנבחרו, יש לענות על כל הסעיפים שבשאלה.

שאלה 1

סעיף א'

(1) המשותף לתלונות מרים ואהרון ושל קרח ועדתו על העוול שלדעתם נעשה להם: שהם אינם חלק ממנהיגות העם, ושמשה טוען למנהיגות בלעדית על העם.

לביסוס: מרים ואהרון טענו שמשה הוא לא הנביא היחידי לעם, ושה' דיבר גם איתם, לכן אין זה הוגן שהוא לבדו מנהיג את העם: "ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו".

קורח ועדתו טענו שכל העם קדוש ונבחר על ידי ה', לכן אין זה הוגן שמשה ואהרון לקחו לעצמם את תפקידי המנהיגות מבלי לחלוק אותם איתם: "ויאמרו רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'".

(2) מרים ואהרון פנו בדיבורים אל משה, כדי להשמיע את תלונתם לפניו: "ותדבר מרים ואהרון במשה...". הם שטחו את תלונתם לפניו, בצורה הגיונית: "ויאמרו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו". לעומת קורח ועדתו, שאספו קהל תומכים ונאספו לפני משה ואהרון: "ויקח קרח... ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמישים ומאתים.. ויקהלו על משה ועל אהרון". הם פנו אל משה ואהרון בדברי האשמה על התנשאות והתנהגות לא הוגנת: "... רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'".

אני הייתי בוחרת בדרכם של מרים ואהרון, שהביעו את תלונתם בצורה שקולה ולא מתלהמת, תוך הצגת עובדות. כי בדרך זו ניתן לפתוח במשא ומתן מבלי שהצד האחר ירגיש מותקף ומאויים. כך ניתן להגיע לפתרונות שונים.

סעיף ב'

(1) שמות ט"ו: "ותקח מרים הנביאה..." – מרים מכונה נביאה, כלומר טענתה שה' דיבר גם איתה היא נכונה.

מיכה ו': "ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים" – מרים ואהרון נמנים יחד עם משה, כמנהיגי העם ביציאת מצרים. כלומר משה אינו המנהיג היחידי לעם.

(2) שני נימוקים בדברי ה' המפריכים את טענת אהרון ומרים:
- משה מכונה על ידי ה': "עבדי", כלומר הוא הנאמן לו מכולם.
- משה הוא הנביא היחיד שזכה להתגלות ישירה של ה', בשונה מהנביאים האחרים אליהם ה' מתגלה באמצעות מראות וחידות.

שאלה 2

סעיף א'

(1) שתי המטפורות לתיאור הארץ והניגוד בינהן:

המטפורה בפסוקים כ"ה-כ"ז: "ארץ זבת חלב ודבש" – הארץ מתוארת כאילו נשפך ממנה דבש וחלב, לתיאור שפע היבול והפרי הצומח בה.
המטפורה בפסוקים ל"א-ל"ב: "ארץ אכלת יושביה" – ארץ שהמוות שורר בה, כלומר התמותה מרובה.

מן הצד האחד המרגלים מתארים את הארץ כפוריה ושופעת פרות טובים, ומן הצד האחר הם טוענים שהארץ פוגעת ביושביה, שיש בה תמותה רבה.

(2) ההסבר של ד' מנחם לדברי המרגלים בפסוק ל"ג: התיאור של המרגלים, שהם נראו כחגבים בעיני יושבי הארץ, מתאר למעשה את ראייתם את עצמם. פירוש המילה חגב בארמית: קמצן, כלומר המרגלים נהגו בקמצנות בתיאור הארץ, במקום להדגיש את השפע והטוב שראו, הם בחרו להדגיש את המפחיד והנורא. כפי שהם בחנו את הארץ, בעיניים קמצניות כ"חגבים" והדגישו את קטנותה, סופו של דבר שכך הם ראו את עצמם, בקמצנות, כקטנים, כ"חגבים". אותה ראייה שהפנו החוצה, סופה שהופנתה כלפיהם.

סעיף ב'

המפגינים בהתנהגותם ובדבריהם "רוח אחרת" הם: יהושע בן נון וכלב בן יפונה.
בניגוד לדברי הדיבה של עשרת המרגלים, שעוררו פחד גדול בקרב העם, יהושע וכלב טענו שהארץ הובטחה לעם על ידי ה', לכן אין כל סיבה לדאגה. **לביסוס:** "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם... ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תראו". יהושע וכלב מוכנים ללכת נגד הזרם, נגד דברי רוב המרגלים והעם.

שאלה 3

סעיף א'

(1) נתן הנביא נעזר במשל כדי לבקר את דוד המלך, כדי שלא להאשים אותו בצורה ישירה, שלא לעורר עליו את זעם המלך. אן: כדי לגרום לדוד לשפוט את עצמו בצורה אובייקטיבית, מבלי לדעת שמדובר בו.

(2) במשל, לעני יש רק כבשה אחת, אותה הוא אוהב ומטפל בה במסירות כבת, בניגוד לעשיר שיש לו המון צאן ובקר, אך כאשר מגיע אליו אורח הוא לוקח את כבשתו היחידה של העני כדי להכין ארוחה. הניגוד בין השניים מדגיש את הביקורת כלפי דוד, המדומה לאיש העשיר. כמוהו, גם דוד נהג באכזריות, כאשר הוא לקח את הכבשה / האישה היחידה שהייתה לאוריה, למרות שהיו לו נשים רבות.

סעיף ב'

(1) לפי בר אפרת, דברי הנמשל מבהירים שגם המלך בישראל כפוף לחוק ולמוסר, למרות כל הזכויות השונות הניתנות לו.
"... כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי משחתיך למלך על ישראל.. ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך... ואספה לך כהנה וכהנה. מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיני את אוריה החתי הרגת בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה..." – למרות שה' העניק לדוד את המלוכה, עושר ונשים, אסור היה לו לעבור על החוק והמוסר, ועל כך הוא נענש קשות.
(2) דוד מביע חרטה בלתי מסויגת על חטאו: "חטאתי לה'" – דוד מודה במעשה החטא, מבלי להצטדק ולתרץ את המעשה.

שאלה 4

סעיף א'

כיצד גנב אבשלום את לב אנשי ישראל (על התלמיד להביא שתי דוגמאות ולבסס):
- "ויעש לו אבשלום מרכבה וססים וחמשים איש רצים לפניו" – אבשלום נוהג בגינוני מלכות, כדי "לקנות" את לב העם.
- "והשכים אבשלום ועמד על יד דרך השער ויהי כל האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט... ויאמר אליו אבשלום ראה דבריך טובים ונכחים ושמע אין לך מאת המלך" – אבשלום היה משכים קום ועומד בשער העיר, וכל איש שהיה בדרכו למלך למשפט, הוא היה עוצר אותו וטוען לפניו שהוא לא יזכה לאוזן קשבת אצל המלך, או למשפט הוגן. הוא היה מכפיש את המלך בעיני העם.
- "ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו" – אבשלום הכריז באוזני העם, שאם הוא יהיה לשופט/ מלך, הוא יצדיק את כל הבאים אליו למשפט.
- "והיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לוי" – אבשלום היה נוהג בחביבות ובחום אל האנשים הבאים להשתחות לפניו.

(2) מדוע בחר אבשלום להכריז על המרד דווקא בחברון (על התלמיד להסביר שתי סיבות):
 - חברון הייתה עיר הבירה של שבט יהודה, שבטו של דוד. שם גם הייתה ההמלכה הפומבית הראשונה של דוד. אבשלום ידע שבחירה זו תיפגע בדוד.
 - אבשלום ניצל את התנגדותם של אנשי יהודה למנהיגות החדשה שהנהיג דוד [מינוי של אנשים זרים לעמדות מפתח בשלטונו, במקום המינוי המסורתי של זקני שבט]. הוא ידע שהם אינם מרוצים מסדרי השלטון החדש והוא דאג לעודד את התנגדותם לדוד בידיעה שיתמכו בו ובמרד שלו.

סעיף ב'

(1) אתי הגתי אינו פועל על פי הדרך שבה דוד ציפה שיפעל:

דוד ציפה שגתי ישוב יחד עם אנשיו לירושלים, הרי הוא נוכרי שגלה מארצו בעבר ולכן סביר שלא יסכים לחוות זאת בשנית: "ויאמר המלך אל אתי הגתי למה תלך גם אתה אתנו שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה וגם גלה אתה למקמך". אך אתי הגתי בוחר לדבוק בדוד וללכת איתו, גם מבלי לדעת מה יעלה בגורלו: "ויאמר חי ה' וחי אדני המלך כי אם במקום אשר יהיה שם אדני המלך אם למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך".

(2) דוד מבקש את עזרת ה':

- "ויאמר דוד סכל נא את עצת אחיתפל ה' ". **אנ**: "ויחי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים" – דוד פונה בתפילה לה' שיעזור לו לסכל את המרד, לסכל את עצות אחיתופל לאבשלום.

דוד פועל בעצמו [על התלמיד להביא דוגמה אחת ולהסבירה]:

- דוד מבקש מחושי הארכי לשוב לירושלים ולהתחזות לפני אבשלום כתומך בו ובמרד שלו, כדי שיוכל לסכל את עצות אחיתופל לאבשלום: "ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני המלך אהיה... והפרתה לי את עצת אחיתפלי".

- דוד דאג למרגלים בירושלים שיעבירו לו ידיעות על המתרחש בעיר ועל המרד. אחימעץ ויהונתן, בניהם של הכוהנים, הופקדו על העברת הידיעות: "הנה שם עמם שני בניהם אחימעץ לצדוק ויהונתן לאביתר ושלחתם בידם אלי כל דבר אשר תשמעו".

שאלה 5

סעיף א'

(1) תיתכן תשובה של מועל בתפקידו או אינו מועל בתפקידו, מנומקת ומבוססת. לדוגמה:
 אליהו בבריחתו למדבר מועל בתפקידו, הוא מבקש למות בטענה שהוא אינו טוב יותר מהנביאים שקדמו לו בתפקיד: "רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי". הוא מעדיף למות מאשר להמשיך בתפקידו.
או: אליהו בבריחתו למדבר אינו מועל בתפקידו, גם כאשר הוא נמלט מאיזבל מפחד על חייו, הוא מקשיב לדברי ה' ועושה כמצוותו: "וישב מלאך ה' שנית ויגע בו ויאמר קום אכל כי רב ממך הדרך. ויקם ויאכל וישתה וילך..."
(2) דוגמה לבדידותו של אליהו:
 - "ואותר אני לבדי" – אליהו מכריז שהוא נותר בודד באמונתו לה'.

- "ויבקשו את נפשי לקחתה" – אליהו טוען שהוא נרדף על ידי העם המבקש להרוג אותו.

דוגמה לקנאותו של אליהו:

- "קנא קנאתי לה" – אליהו מכריז על קנאותו לה'. הוא מציג לפני ה' רשימת האשמות וחטאים שעשו בני ישראל, כדי לגרום לה' להענישם. בשם קנאותו לה', הוא אינו מוכן לסגור על העם [לבצע את תפקידו כנביא], אלא להיפך, לקטרג עליו לפני ה'.

סעיף ב'

לאליהו נחוצים עידוד וחיזוק, כי הוא מיואש ומרגיש שנכשל בתפקידו כנביא, והוא מבקש מה' למות.

לאליהו נחוצים זעזוע וטלטול, כי הוא מרוכז בעצמו ובקנאותו לה'. הוא מקטרג על בני ישראל לפני ה', כדי לגרום לו להעניש אותם. לכן ה' מתגלה לפניו בשלושה גילויים עוצמתיים, להראות לו את עוצמתו הכבירה.

אז: אליהו המיואש והמרוכז בעצמו, מקטרג על בני ישראל לפני ה', כדי לגרום לו להענישם. ההתגלות העוצמתית באמצעות שלושת איתני הטבע, נועדה לזעזע ולטלטל את אליהו, כדי שיבין את עוצמתו הכבירה של ה'. כדי שאליהו יבין שבקשתו קשה ופוגענית כלפי העם, וזו אינה דרכו של ה'.

קול הדממה הדקה, נועדה לעודד ולחזק את אליהו המיואש מהעם החוטא. להראות לו שזו דרכו של האלוהים, לבוא ברוך אל מאמיניו.

שאלה 6

סעיף א'

(1) הנביא עמוס יוצא נגד ההנהגה בישראל, כאשר הוא מנבא את מותו של מלך ממלכת ישראל ואת גלות וחורבן הממלכה כולה. הוא אינו מוכן לשתוק ולהפסיק לומר את דברי נבואתו, גם כאשר כוהן בית אל מאיים עליו ומלשין עליו לפני המלך. **הנביא מיכיהו בן ימלה יוצא נגד ההנהגה בישראל,** כאשר הוא מנבא למלך ישראל את מותו בקרב, בניגוד ליתר הנביאים שניבאו לו ניצחון.

(2) מקור הסמכות של שני הנביאים, המעניק להם עוז להביע דעה המנוגדת לדעה הרווחת: ה'. **לביסוס:** עמוס: "ויקחני ה' מאחרי הצאן ויאמר אלי ה' לך הנבא אל עמי ישראל...". **מיכיהו בן ימלה:** "ויאמר מיכיהו חי ה' כי את אשר יאמר ה' אלי אתו אדבר".

סעיף ב'

נקודת דמיון בין הנסיבות:

אמציה אומר לעמוס "חוזה לך ברח", כדי להביע את התנגדותו לדברי הנבואה שלו. הביטוי משקף את המאבקים הפוליטיים בתוך הגופים בהם פעל עמוס, את התנגדותם של מוסדות הכהונה והמלוכה לנבואותיו, בדומה לנסיבות שבהן ביאליק משתמש בביטוי.

הבדל אחד בין הנסיבות:

ביאליק מתאר תשישות וחוסר תכלית עד כדי וויתור על השליחות. להבדיל מעמוס, שאינו מוותר על שליחותו ומתעקש לומר את דברי נבואתו הקשים, למרות שהם מעוררים עליו את זעם מוסדות ההנהגה והעם.

תיתכנה אפשרויות אחרות לתשובה.

שאלה 7**סעיף א'**

אופייה של החברה הפטריארכלית בתקופת המקרא גרם לעיתים למתח בין אחים ובין אחותם

המתבגרת (על התלמיד להסביר הטענה באמצעות שתי דוגמאות):

- "אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה נעשה לאחותנו ביום שידבר בה" – בחברה הפטריארכלית, הבנים במשפחה הם האחראים על בנות המשפחה. האחים בשיר, מקניטים את אחותם המתבגרת באומרים שהיא עדיין צעירה ולא בשלה לנישואים. הם דנים כיצד ינהגו בה, ביום שתבשיל לנישואים.

- "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז" – האחים מכריזים שהם ינהגו באחותם המתבגרת בהתאם להתנהגותה, אם היא תהיה חסודה ותשמור על עצמה – הם ירעיפו עליה מתנות, אך אם היא תנהג בפריצות – הם יסגרו אותה בבית. הם מביעים את עליונותם הפטריארכלית ושליטתם על אחותם.

- "אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיני כמוצאת שלום" – האחות משיבה בהתרסה שהיא בוגרת ובשלה לנישואים, ואף יש לה אהוב משלה שהיא מוכנה להינשא לו. דבריה הם יציאה כנגד החברה הפטריארכלית וכנגד שליטתם של האחים עליה.

סעיף ב'

(1) המשמעות המטפורית של המילה "כרם": אישה.

הביקורת על שלמה: לשלמה יש המון נשים, אותן הוא חולק עם אחרים, בעוד שלמשורר יש אישה אחת בלבד, והיא רק שלו. הביקורת היא על אורח החיים הראוותני של שלמה, יש לו נשים רבות אך הוא אינו יכול לספק את כולן.

(2) סיום שלילי: הרעה מרחיקה מעליה את הדוד, ומורה לו לברוח הרחק ממנה.

סיום חיובי: הרעה מבקשת מהדוד לברוח מחבריו, ולבוא אליה ולהתייחד איתה. הדוד מדומה בפסוק "לצבי או לעפר האילים" וגופה של הרעה ל"הרי בשמים".